UN „MARE SCRIITOR AL PĂMÂNTULUI RUSESC”: LEV TOLSTOI ÎN *MĂRTURISIRILE* LUI MIHAIL SADOVEANU

Ludmila BRANIŞTE

Notele şi comentariile lui Mihail Sadoveanu despre scriitori şi cărţi, adunate, cu timpul, în volumele *Anii de ucenicie, Foi de toamnă, Ţi-aduci aminte* şi în culegerile *Caleidoscop, Evocări, Mărturisiri,* parte integrantă, prin adânca lor înrudire cu opera artistică, din ordinea existenţială a scrisului său, nu pornesc doar din nevoia sufletească a unei apetenţe intelectuale neistovite şi nici dintr-o curiozitate mereu trează, care l-au făcut deschis pentru tot şi toate. Hotărât, încă din tinereţe, „să nu fie lipsit de sculele meşteşugului său şi de cunoaşterea maieştrilor breslei”, scriitorul face din actul de lectură o activitate cognitivă cu o finalitate bine statornicită. Literatura altora nu reprezintă pentru el un divertisment frivol. Este un mijloc ideal, dobândit prin adâncirea în concret, de a cunoaşte fiinţa umană sub toate înfăţişările manifestărilor sale şi, prin ea, şi fiinţa literaturii.

Această viziunea antropologică a actului de receptare, care explică şi justifică interesul pentru scrisul altora, îl obligă ca, în popasurile sale meditative, să nu se limiteze la nişte notări capricioase şi fugitive, dictate de temperatura schimbătoare a afectelor. În opiniile lui Sadoveanu despre prietenii săi, scriitorii, se întrevede, neabătut, năzuinţa de a stabili corelaţia de adâncime dintre operă şi om, urmărită pe coordonatele esenţiale ale atitudinii faţă de sine şi faţă de lume. Cel citat este urmărit adesea în filiaţia lui biologică, psihologică şi literară, fără fişe istoriografice, fără biografie anecdotică, fără rigoare pedantă şi tic metodologic. Portretul plin de culoare şi viaţă, evocare de atmosferă şi climat moral, afirmaţia fermă a unei aprecieri de valoare, prin conjugarea datelor de gust cu acele ale reflecţiei, ţintesc spre definirea unei fizionomii umane şi a unei formule specifice de artă.

Comprehensiunea largă şi atitudinea participativă nu înseamnă însă lipsă a criteriilor. Sadoveanu îşi adaptează mijloacele de studiu şi tonul emoţional

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

după figurile literare înfăţişate şi totdeauna în acord cu concepţia sa despre literatură şi valorile ei umanizatoare. Este o adaptare la obiect, care ne permite să deosebim, dincolo de interes intelectual, de dragoste pentru om şi emoţie pentru operă, o schemă a examenului critic şi un mers al gândirii unui scriitor care şi-a făcut, din lectură, un mod de existenţă.

Mărturisindu-şi crezul artistic, comentatorul îşi întemeiază actul de cunoaştere pe convingerea că izvoarele adevăratei literaturi se află numai „în viaţa cea mare de la care totul porneşte". De la viaţă porneşte şi caracterul imperisabil al artei cuvântului şi menirea ei de a „eterniza" existenţa şi a face „mai bună lumea". Poporul, „părintele" său literar, a intuit, cel dintâi, acest mare adevăr, creînd o literatură în ecourile căreia se descoperă, prelungite, valorile vieţii. Drept urmare, ea se cuvine să constituie „premisa majoră a dezvoltării literaturii noastre naţionale, culte, originale". Această convingere îi legitimează toate preferinţele şi toate refuzurile. Scriitorii iubiţi cu o pasiune deschis mărturisită, în al căror comentariu unda emoţională e vădită, sunt cei ce „aparţin acestui popor", iar, în scrisul lor, „pulsează viaţa acestui pământ". Printre ei, există Neculce, „cel dintâi povestitor artist al nostru", pentru că a adunat, în *Letopiseţul* său, „carte de căpătâi", „comori de frumuseţi artistice"; Alecsandri, deoarece, simţind „fiorul religios al marei literaturi nescrise", a cules *Mioriţa*, „aşa de fără pereche între cântecele popoarelor"; Eminescu, în „idolatria" căruia şi-a trăit tinereţea, pentru că „arta lui, aşa de subţire", are rădăcini „şi în sufletul marilor şi simplilor rapsozi populari"; „inimitabilul" Creangă, „marele [său] învăţător" şi „bun prieten al vieţii", deoarece este „cea mai măiastră şi artistică manifestare a poporului în literatura cultă".

Asupra lui Ion Creangă revine mereu în paginile sale, cu modelarea unui respect şi a unei dragoste pe care nu le pot explica decât intuirea perfectă a fiinţei lui umane şi cunoaşterea temeinică a artei lui.

Dragostea pentru „marele [său] învăţător" a rămas neştirbită toată viaţa. Pe abecedarul lui, „ţânc bălănel, cu capul mare şi privirea sfioasă", a dezlegat „taina citirii", iar, de atunci, multe dintre „ceasurile luminii şi ale înţelegerii celei mari" au rămas legate de numele „marelui scriitor, acest bun prieten al vieţii mele"[1].

Alături de numele privilegiate amintite, apar, în memoriile şi însemnările sale, şi altele, surprinse în formule laconice, memorabile prin sugestivitatea lor rară. Bălcescu – „una din excepţiile minunate ale neamului românesc", Hasdeu –

[1] M. Sadoveanu, *Sfat cu învăţătorul, Evocări*, Bucureşti, E.P.L., 1954, p. 105.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

„expresie eroică a culturii noastre de la 1870”, Nicuşor Beldiceanu – „omul ales şi prietenul rar”, Panait Istrati – „un fecior al acestui pământ”, Ibrăileanu – adevăratul „şef al marelui stat major al intelectualităţii democratice”, „maestrul de versuri”, „prietenul poet”, nepreţuit tovarăş de vânătoare – George Topîrceanu. Cele două profiluri pe care le consacră minţii lui „de mare ascuţime” şi înzestrării lui artistice, se adună, de fapt, într-un mare elogiu al prieteniei ideale, care îi uneşte pe oameni în viaţă ca şi în moarte. Dispărând, „el n-a murit întreg” şi-l vom avea între noi, scrie Sadoveanu, până ce se va aşeza deasupra noastră întrebarea înfricoşată din Balada morţii, pătrunzătoarea poezie, care cuprinde în „veninul ager*”* al versurilor ei, destinul poetului – autor şi al nostru, al tuturora „În ce lună, în ce a anii curg ca apa”...

Ori de căte ori pierdea, prin moarte, un scriitor-prieten, memorialistul îşi simţea, el însuşi, mai aproape sfârşitul: „moartea prietenilor este începutul morţii noastre”[1].

În acelaşi spirit, cu intuiţia profundă a artistului, îi comentează pe scriitorii străini, Flaubert, Zola, Maupassant, Turgheniev, Gorki şi, cu regim preferenţial, pe Tolstoi, „cel mai mare creator de viaţă al literaturii europene a veacului al XIX-lea”[2]. Opiniile-i judicioase şi mereu actuale despre opera acestui „prieten unic” merită să constituie obiectul de interes şi de studiu al acestor pagini.

Când am intrat în acel centru simpatic de umanitate care erau Iaşii în preajma anului 1900, – mărturiseşte Sadoveanu –, una dintre cele dintâi bucurii spirituale pe care le-am avut a fost contactul cu marea literatură rusească [...]. Atunci, la Liceul Naţional am cunoscut în traducere franceză pe Dostoievski şi Tolstoi, pe Gogol şi Turgheniev, pe Puşkin şi Lermontov, pe Şcedrin şi Gorki – atunci la începuturile sale[3].

Şi o altă mărturisire:

În anul 1897 am intrat în cursul superior al Liceului Naţional din Iaşi. Era vremea unor mari fierberi [...]. Ideile progresiste aveau destul de numeroşi aderenţi în tineretul cultivat din Universitate şi licee. În mijlocul acestui tineret, sufletul adolescentului a găsit hrana spirituală

[1] M. Sadoveanu, *Pentru un prieten mort,* în *Mărturisiri,* E.S.P.L.A.*,* 1960, p. 125.
[2] M. Sadoveanu, *Tolstoi,* în *Evocări, ed.cit.*, p. 231. Vezi şi Tolstoi, în *Opere,* vol. 6, *Foi de toamnă,* E.P.L.*,* 1952, p. 432.
[3] M. Sadoveanu, *Caleidoscop*, ed. II, Bucureşti, Ed. de Stat*,* 1946, p. 67.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

care îi convenea. Acolo am intrat în contact cu marea literatură europeană şi în deosebi sufletul meu a primit, cu o lungă vibrare revelaţia literaturii ruse a veacului care se sfârşea[1].

La Iaşi, exista, într-adevăr, o preocupare permanentă pentru literatura rusă. În paginile „Contemporanului", traducerile, recenziile şi articolele lui C. Dobrogeanu-Gherea, Ion şi Sofia Nădejde, C. Mille, Raicu Ionescu-Rion au popularizat arta scriitorilor ruşi. Mai târziu, „Viaţa Românească", prin contribuţia lui G. Ibrăileanu, îşi deschide larg coloanele literaturilor străine, luând atitudine împotriva tradiţionalismului îngust al mişcării semănătoriste.

Din paginile acestor publicaţii şi prin intermediul traducerilor franceze, Sadoveanu a început să cunoască literatura rusă şi să fie cucerit de ea. De altfel, la sfârşitul veacului trecut, romanul rus mai ales a trezit curiozitatea şi admiraţia întregii Europe prin problema gravă a conţinutului şi valoarea artistică a expresiei lui, înlesnind cercetările creatoare ale maeştrilor prozei timpului.

Sadoveanu este, în această vreme, la întâile lui plăsmuiri literare, căutând cu înfrigurare drumul artei adevărate, izvorâte din cunoaşterea oamenilor şi a vieţii lor. Un model al unei astfel de arte l-a aflat în literatura rusă:

> Eram încântat şi tulburat în acelaşi timp, – declară el –, de viziunile şi problemele ce prezentau sufletului meu aceşti mari artişti, necontenit frământaţi şi tulburaţi ei înşişi, în căutarea unei lumi mai bune[2].

În altă parte, Sadoveanu ne comunică şi mai limpede motivele care i-au trezit pasiunea pentru literatura clasică rusă:

> Am fost atraşi către această literatură mai cu seamă prin atitudinea scriitorilor în faţa problemelor vieţii şi problemelor sociale. Pentru scriitorii ruşi viaţa n-a fost niciodată un joc [...]. Scriitorii ruşi n-au căutat izolarea într-o artă pură şi stearpă. Au rămas mereu exponenţi ai durerilor şi aspiraţiilor poporului, au fost în fruntea mişcării revoluţionare, au suferit pentru libertate, au murit pentru libertate[3].

În lumina acestor mărturisiri, la care s-ar putea adăuga încă multe altele, putem afirma, cu certitudine, că scriitorul român s-a apropiat de literatura clasică rusă şi şi-a însuşit experienţa creatorilor ei pentru că în ea a aflat răspuns la

[1] M. Sadoveanu, *Importanţa mondială a literaturii clasice ruse,* în *Evocări*, p. 192.
[2] *Caleidoscop, ed. cit.,* p. 67.
[3] M. Sadoveanu, *Gorki,* în *Mărturisiri,* p. 391.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

marile probleme care frământau societatea românească de la începutul secolului al XX-lea.

Realitatea dramatică a acestui secol a împins, pe primul plan, problemele sociale, politice şi morale ale unor noi pături sociale intrate în orbita marilor evenimente istorice, lărgind orizontul scriitorilor şi obligându-i să devină nu numai artişti, ci şi cetăţeni. Marea problemă a ţărănimii, în jurul căreia se dezvoltă o întreagă literatură, rămâne, stăruitoare, şi în atenţia lui Sadoveanu.

Încă de la primele sale volume, *Şoimii, Povestiri, Dureri înăbuşite,* el s-a impus opiniei publice prin legăturile-i strânse cu lumea „autohtonilor acestui pământ". Tragismul existenţei acestora îl va copleşi şi îl va face totdeauna al lor. „Eu sunt partizanul lui Ion Secăreanu şi al tuturor celorlalţi umiliţi şi vămuiţi ai vieţii", îi declara cândva, pătimaş, tatălui său. Această adeziune, fără rezerve, la cauza celor mulţi i-a asigurat operei sale caracterul ei viguros realist şi umanitarismul ei larg.

Când, în 1946, Sadoveanu dăruia publicului cititor admirabila tălmăcire a *Povestirilor unui vânător,* în prefaţa volumului făcea sublinierea:

> Entuziasmul meu juvenil pentru aceste povestiri ale lui Ivan Turgheniev era legat şi de vânătoare, care a fost pasiunea mea dominantă multă vreme, şi mai ales de ţăranii lui, pe care-i zugrăveşte cu atâta înţelegere şi pe care îi regăseam într-o oarecare măsură în ţăranii noştri moldoveni, a căror viaţă şi soartă m-a preocupat din primul moment al începuturilor mele artistice[1].

Evocând memoria lui Taras Şevcenco, despre care a scris, cu ani înainte, rânduri entuziaste Dobrogeanu Gherea, tot el notează:

> Îmi găsesc corespondenţe cu marele poet în acel sentiment de dragoste pentru cei mulţi şi obijduiţi, la care inima mea răspunde cu toată puterea. Căci lumea din care a ieşit Şevcenco are identităţi cu lumea pe care am cunoscut-o şi am înţeles-o în peisajul nostru moldovenesc[2].

De aceea a şi vorbit şi scris Sadoveanu atât de convingător despre reprezentanţii literaturii ruse, pe care i-a considerat, totdeauna, alături de Neculce şi Creangă, drept părinţii săi literari. Iar sentimentul pe care-l păstrează, în tinereţe sau la maturitate, pentru aceşti dascăli ai săi, este veneraţia. Am putea

[1] Sadoveanu încercase o traducere a acestor povestiri încă din 1900, împreună cu tovarăşul său de tinereţe şi învăţătură, Nicolae N. Beldiceanu. Vezi M. Sadoveanu, *Turgheniev,* în *Mărturisiri,* p. 403-414.

[2] *Caleidoscop, ed. cit.,* p. 89.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

spune chiar că el nu scrie despre unii sau alţii dintre aceşti preţuiţi creatori, ci îi evocă pentru că ei trăiesc într-însul ca nişte „prieteni unici". Fără să fie simple amintiri despre scriitori şi cărţi, aceste evocări cuprind şi propria-i profesiune de credinţă, exprimată, an cu an, în însăşi dezvăluirea, cu diferite prilejuri, a pasiunilor sale literare.

Articolele lui Sadoveanu despre clasicii literaturii ruse sunt, pentru motivele arătate mai sus, prea puţin reconstituiri fidele de date şi fapte istorice, şi, mai mult, pagini de evocare lirică, din care se încheagă imaginea unei personalităţi memorabile, văzută în laturile ei caracteristice.

Însuşirile de preţ ale literaturii clasice ruse Sadoveanu le-a aflat adunate în creaţia lui Lev Tolstoi. Spre acest „mare scriitor al pământului rusesc", cum îl numise Turgheniev, în 1885, s-a îndreptat adesea, scriind despre el pagini memorabile, nu numai prin judecata cumpănită a opiniilor, dar şi prin expresia lor lirică.

Citindu-l pe Tolstoi, Sadoveanu a fost zguduit de puternicul realism al operei acestuia, de profunda ei semnificaţie morală şi socială. Încă din adolescenţa ieşeană, cărţile scriitorului rus şi, dintre acestea, *Război şi pace* şi *Anna Karenina*, în primul rând, ţinute sub căpătâi, erau mereu citite, cu sentimentul că, de fiecare dată, ele erau altele, noi. Impresia „ciudată", lăsată de aceste scrieri n-a putut-o desluşi, mărturiseşte el, multă vreme. Când, după ani, înţelegerea a biruit şi a aflat răspunsul la multe întrebări chinuitoare, ni le-a comunicat şi nouă, cu pricepere şi căldură. Deşi îl impresionează puternic „anii de trudă morală" ai scriitorului rus, viaţa lui familială „tristă", dorinţa lui de a intra în „frământările apostolatului, căutării adevărului şi sensului vieţii", ciudăţeniile care i s-au atribuit, tragedia neînţelegerii familiale, a suferinţei lui, sunt considerate fapte demne de reţinut doar de biografi. Pe Sadoveanu îl interesează mai ales opera, pe care o urmăreşte, în evoluţia ei, pentru a pune în lumină „însuşirile de scriitor realist şi observator nemilos al strâmbelor alcătuiri sociale".

> E cel mai mare creator de viaţă al literaturii veacului al XIX-lea, – scrie el [...]. – Omul acesta mare, scriitorul acesta care a izbutit să dea cu atâta putere viaţa întreagă cu ciudăţeniile, vârtejurile şi adevărurile ei, scriitorul acesta care nu are în opera lui nici oameni buni, nici răi, ci oameni adevăraţi, aşa cum sunt ei în realitate, parcă n-a făcut literatură, parcă a secretat viaţă[1].

[1] *Tolstoi,* în *Evocări,* p. 262.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

„Impresia aceasta grozavă" i-a lăsat mai ales *Război şi pace*, în care n-a găsit „senzaţiile rare de stil" ale marilor scriitori francezi, de aceea nici n-a fost ispitit să înveţe, pe de rost, „ca o melodie armonioasă", un capitol, cum a făcut cu Flaubert. Sadoveanu nu-i reproşează lui Tolstoi lipsa de stil, cum au făcut atâţia dintre acei care s-au ocupat de opera lui. Recunoaşte că scrisul tolstoian nu are coloratura artistică a lui Gogol sau a lui Turgheniev. Cu toate acestea, mărturiseşte el, multe din întâmplările şi intrigile povestirilor şi romanelor celor doi scriitori i-au lăsat impresii care au durat doar un timp. Cu *Război şi pace* a fost „altfel":

> Am intrat cândva în paginile cărţii acesteia ca într-o ţară. Am văzut peisaje nouă, am auzit vorbind, am privit mişcându-se şi lucrând oameni după oameni, am auzit glas de durere, ţipăt de plăcere, zbuciumul războiului, am simţit liniştea păcii şi a veşniciei[1].

Sadoveanu a deosebit astfel, de la început chiar, nu numai caracterul epic, profund realist, al creaţiei tolstoiene, dar şi pe cel eroic, monumental. El este convins că opera scriitorului rus este expresia fidelă a literaturii ruse clasice, în ceea ce priveşte epicul uriaş, monumentalul, pentru că, mai ales el, a înfăţişat, artistic, viaţa poporului, desfăşurată nu numai în timp, dar şi în diversitatea sa spaţială, în diversitatea claselor, păturilor, grupurilor sociale şi caracterelor individuale, încadrate în desfăşurarea istorică a colectivităţii. „Singur genul epic îmi devine natural", nota Tolstoi însuşi în jurnalul său la începutul anului 1869, şi de acest adevăr, Sadoveanu se arată pătruns de la prima lectură.

Rândurile lui entuziaste ne amintesc de cele ale lui Ibrăileanu, care, la vremea lui, a stăruit, cu aceeaşi admiraţie şi înţelegere, asupra creaţiei „superbe, imense şi calme" a lui Tolstoi, cutremurat de marea putere a romancierului rus de a crea, în cărţile sale, viaţa, de a aşeza, la temelia lor, viaţă banală, dar tragică a oamenilor, materialul prim, pe care l-a selectat şi l-a prefăcut, cu geniul său demiurgic, în ceva nou şi personal, o creaţie unică şi autentică.

Când ia în discuţie personajele acestei opere, Sadoveanu pune în lumină o altă însuşire a artei tolstoiene. „Adâncirea sufletească" a personajelor principale şi a celor secundare, deopotrivă de vii, este la Tolstoi, subliniază el, de o „forţă neegalată". De aceea are impresia unor „întâmplări cărora le-a fost martor şi a unor oameni pe care i-a cunoscut personal"[2]. Scriitorul român observă bine aici cum iscusitul scriitor rus, înfăţişând viaţa sub toate aspectele şi cu toate

[1] *Tolstoi,* în *Foi de toamnă, ed.cit.,* p. 259.
[2] *Tolstoi,* în *Evocări,* p. 263.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

caracteristicile ei, accentuează individualităţile, care devin mai vii, mai naturale, mai spontane. Analist lucid, Tolstoi îşi pune puterea de descripţie şi uimitoarea forţă de analiză în slujba necesităţii creării de viaţă, a reliefării sensibilităţii eroilor. El a zugrăvit, pe „dinăuntru" lumea spirituală a oamenilor, pentru că joacă rolul unui observator nevăzut al celor mai diverse fenomene din viaţă. Iată de ce opera lui l-a impresionat pe Sadoveanu, aşa cum ne impresionează, pe fiecare din noi, şi prin măreţia construcţiei, şi prin îndemânarea rară de a descoperi ceea ce se numeşte „dialectica sufletească".

Dintre sutele de personaje ale romanului *Război şi pace,* Sadoveanu îşi aduce aminte de prinţul Andrei, „prietenul simpatic şi trist", de Maria, sora acestuia, cu „aerul ei de mucenică", de bătrânul lor tată, de Pierre Bezuhov, care „simbolizează întregul popor slav", de marele Napoleon – „piticul ce umbla pe câmpul de război, printre morţi şi răniţi". Aproape inimii sale rămâne însă Nataşa. Evocatorul îşi aminteşte cum un prieten al său – Ibrăileanu – i-a mărturisit că a iubit-o cu pasiune pe Anna Karenina, acest „tip admirabil de femeie", care l-a fermecat prin frumuseţe, inteligenţa, distincţia ei, prin faptul că este „simbolul vieţii, însufleţirea"[1].

Nataşa este îndrăgită pentru aceleaşi însuşiri: pentru că este naturală, „zglobie şi plină de viaţă". Ca fiecare cititor, o preferă pe Nataşa de la petrecerea de Anul Nou, de la bal, de la vânătoare, „într-un peisaj de toamnă", din timpul evacuării Moscovei şi în zilele despărţirii de Andrei. Văzută în aceste împrejurări, firească, „nealterată", supusă întru totul „chemărilor inimii", ea îl face să exclame: „câtă patimă, câtă putere de viaţă!".

Avem certitudinea însă că eroina lui Tolstoi este şi a „inimii" lui Sadoveanu, pentru că această contesă subţirică, crescută în mătase şi catifea, este şi însufleţită de o reală dragoste de ţară. De aceea a înfruntat încercările abătute asupra ţării sale şi, în împrejurări grele, când a fost nevoie „de sufletul ei rusesc", ea a devenit matură, lăsându-ne convingerea, cu toate contradicţiile epilogului romanului, că va deveni una dintre acele „femei ruse" pe care le va cânta Nekrasov în poemul său.

Patriotismul este una din multiplele trăsături ale eroilor zugrăviţi de Tolstoi, o trăsătură care încadrează personajele individuale în desfăşurarea istorică a întregului popor. Sadoveanu a sesizat o principală calitate tolstoiană – capacitatea de a împleti, organic, destinele oamenilor cu acela al poporului întreg. Individul este totdeauna subordonat colectivităţii, în felul acesta el apare

[1] G. Ibrăileanu, *Anna Karenina,* „Viaţa românească", 1911, nr. 4.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

mai reliefat, mai autentic. Imaginea Nataşei este, prin mii de fire, legată de conţinutul epopeic al cărţii, se integrează în viziunea de ansamblu, amplificând-o. În romanele lui Tolstoi există o permanentă osmoză între definirea psihologică a caracterului şi dimensiunea epică. Scriitorului nostru nu i-a scăpat această originală modalitate de zugrăvire a vieţii lăuntrice, individuale, care luminează acuitatea senzorială extraordinară şi percepţia colosală a vieţii, de care a dat dovadă clasicul rus, atent la toate formele existenţei.

Cercetând operele lui Tolstoi, Sadoveanu nu uită să le enumere şi pe acelea care concretizează, mai limpede, atitudinea artistului faţă de om, mai ales faţă de „umiliţii şi obidiţii vieţii".

Scriitorii ruşi au dat modele neîntrecute, în scrisul lor, de felul cum trebuie să se apropie un artist de oamenii simpli. Scriitorii reprezentativi din apus, ca Georges Sand, Maupassant, Zola, pe care Sadoveanu i-a citit cu interes, tot în anii adolescenţei ieşene, s-au străduit să zugrăvească chipuri de oameni simpli, fără a avea însă forţa de înfăţişare a scriitorilor ruşi. Principiul „obiectivităţii", al neintervenţiei în naraţiune, proclamat de Flaubert şi Zola, i-a dus la un fel de „indiferenţism" faţă de faptele şi oamenii înfăţişaţi.

Sadoveanu însuşi a sesizat acest neajuns, când a scris:

> Esteţi ai veacului al XIX-lea negau posibilitatea unei literaturi care să se ocupe de plebei, ţărani şi muncitori. Aceştia erau aduşi în scenă sau în episoadele romanelor ca elemente de comic şi stupiditate amuzantă. Chiar ţăranii lui Balzac, ai lui Zola şi Maupassant nu se pot ridica până la umanitate. Scriitorii clasici ruşi eliberează definitiv pe omul din popor de acest ostracism. Ei dau semnificaţie faptelor mărunte ale vieţii, sfărâmând ierarhia consacrată de vechile canoane. Acordă sărmanilor simpatie înţelegătoare, căutând în ei valorile umane. Ţăranii sunt luminaţi de poezia muncii pământului, au simţul instinctiv al adevărului şi percepţia demnităţii omeneşti[1].

În felul acesta l-a descoperit, l-a înfăţişat şi Tolstoi, alături de Dostoievski şi Gorki, pe omul simplu. Fără să-l idealizeze, el a stăruit asupra frumuseţii simplităţii, asupra vieţii lui sufleteşti bogate, manifestând pentru el o dragoste de frate.

Această atitudine îi este proprie şi scriitorului român. În opera sa, el a creat o întreagă galerie de „înăbuşiţi", în care a văzut, nu cazuri patologice, ci o largă categorie umană, recrutată, cu deosebire, din păturile ţărănimii. Înfăţişându-i, el nu ignoră niciodată ceea ce este omenesc în ei. Are mereu

[1] *Importanţa mondială a literaturii clasice ruse, ed. cit.,* p. 193.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

convingerea bogăţiei lor sufleteşti, a aurului ce zace în ei, suferind pentru deposedarea lor de dreptul legitim, uman, la viaţă.

*
* *

Parcurgerea operei lui Tolstoi cu realismul ei profund, cu umanitarismul ei luminos şi democratismul ei larg, care i-a dat scriitorului român „senzaţia multiplă a nesfârşitei vieţi" i se pare tot atât de instructivă şi de înălţătoare pe cât este şi viaţa însăşi. De aceea Tolstoi rămâne prietenul „unic", iar unul dintre studiile închinate lui sfârşeşte, firesc, cu elogiul făcut prieteniei ideale: „Scriitorii sunt cei mai ideali prieteni ai noştri. Prietenul acesta al meu n-a murit"[1].

Lectura operei lui Tolstoi i-a înlesnit, aşadar, lui Sadoveanu, verificarea ideii de bază a însăşi concepţiei sale artistice şi i-a întărit convingerea că frumuseţea artistică nu poate sălăşlui decât în viaţă. Este un adevăr pe care Tolstoi l-a pus totdeauna în lumină. Pentru aceasta, importanţa lui este văzută în raport cu menirea de a oglindi însăşi viaţa, în raport cu realitatea este subliniat şi caracterul ei imperisabil, rolul ei de a eterniza viaţa, de a-i conferi perspective şi sensuri.

Merită să mai amintim, pentru a ilustra cum aprecierile pentru creaţia tolstoiană au caracterizat câteva din pasiunile sale literare, încât, atunci când Sadoveanu s-a aflat la conducerea Teatrului Naţional din Iaşi, el a cerut să se înscrie, în repertoriu, dramaturgia clasică rusă. Datorită lui, publicul ieşean a putut aplauda creaţiile artiştilor români în *Învierea, Crimă şi pedeapsă, Fraţii Karamazov, Puterea întunericului* etc. În felul acesta, Sadoveanu a trezit şi interesul cititorilor şi, în egală măsură, şi al scriitorilor români pentru clasicii ruşi, contribuind la intensificarea, în epocă, a circulaţiei lor, cu adânc răsunet, în spaţiul literelor româneşti.

Mai mult, considerându-l pe Tolstoi un criteriu şi un model de urmat, Sadoveanu însuşi a stat sub înrâurirea lui. Exemplul reputatului scriitor l-a ajutat, după propria-i mărturisire, la clarificarea sa în problemele artei cuvântului, fiind şi o sursă a caracterului profund realist şi popular al operei sale.

Scriitori din multe literaturi ale lumii au mărturisit că au fost ucenicii lui Tolstoi. Trebuie să spunem însă că, atunci când este vorba de acest scriitor, problema epigonismului este exclusă. Este un artist care nu poate fi imitat, pentru

[1] *Tolstoi,* în *Foi de toamnă,* p. 263.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

că, a-l imita pe Tolstoi, înseamnă, de fapt, a spune adevăruri despre viaţă şi oameni, iar acest lucru nu poate fi considerat nicicând epigonism. Ecouri, reminiscenţe, exemple, prelucrate creator, se găsesc şi în opera lui Sadoveanu, dar acesta, scriitor complex, n-a fost inhibat sau paralizat în talentul şi originalitatea sa. În „cărţile de căpătâi" ale lui Tolstoi şi ale altor „maeştri ai breslei", scriitorul român a aflat nu numai semnele actului uman şi artistic, şi valori ce dau preţ cuvintelor. S-a aflat şi pe sine. El şi-a descoperit, ca într-o oglindă, chipul, felul de a-şi corespunde. „Deformarea" devine, firesc, *formare*.

De la Tolstoi Sadoveanu a învăţat că, la baza artei, stă munca cea mai nemiloasă. Natură artistică de structură tolstoiană, fără să ignore efectele stilistice, transpunerile plastice sau muzicale, el s-a impus datorită trudei neostenite asupra cuvântului, datorită voinţei de a comunica, în propria-i operă, adevărurile vieţii, de a implânta, adânc, în existenţa umană rădăcinile artei sale. Cu prilejul unei anchete*, În ce cred,* el declara:

> În viaţă am două principii călăuzitoare: întâi că trebuie să fiu om şi apoi scriitor. Cred în două poezii ale vieţii: în poezia scrisului şi în poezia muncii. Şi mai cred că scriitorul trebuie să fie într-un permanent contact cu viaţa, cu durerile ei, cu bucuriile, cu înfrângerile ei. – Şi, mai departe –: în ceea ce am scris până acum şi în ceea ce voi scrie am căutat şi voi căuta să păstrez un contact firesc cu viaţa nedenaturată şi cu frământările ei[1].

Găsim, în această mărturisire, ideea de bază a concepţiei artistice a scriitorului, temelia ideologică a viziunii sale literare: frumuseţea artistică nu poate sălăşlui, cum am şi amintit, decât în viaţă. Învăţând – şi de la Tolstoi – cum se clădeşte o operă, Sadoveanu a creat o proză din care am aflat adevăruri despre viaţă, dragoste, moarte, război, pace, despre întregul existenţei umane. Ca şi a scriitorului rus, opera lui are, şi ea, cadenţa unui fluviu, curgând solemn şi egal. Liniştea şi desăvârşirea însoţesc acest drum.

Pentru toate aceste motive, comentariul operei lui Lev Tolstoi, „prietenul său unic", este simţit şi trăit *înăuntru***.** Ideile comunicate se hrănesc nu doar din cugetare, ci şi din afecţiune. Potenţialului intelectual îi este adăugat, complementar, unul emoţional, şi acesta îi structurează, în chip personalizat, opiniile. În locul unor judecăţi pedante, făcute în spiritul unei severe discipline, citim pagini evocatoare, străbătute de intuiţie simpatetică şi căldură. Forţa expresivă pe care le au evocările lui Sadoveanu despre scriitori şi cărţile lor

[1] În „Adevărul literar şi artistic", 1931, 6 decembrie, p. 2.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)

informează, dar şi seduce, pentru că sunt rodul, nu doar al inteligenţei, ci şi al simţirii umane.

BDD-A24283 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-16 04:53:29 UTC)